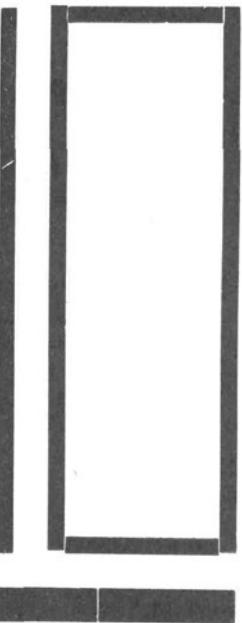

Poština plačana
v gotovini

ŠTEVILKA

Vzajemna

Svoboda

ILUSTRIRANA KULTURNA IN DRUŽINSKA REVIJA

IZHAJA MESEČNO - OKTOBER 1938 - LETO II.

Problem vzgoje

Človek ni ustvarjen, da bi mogel živeti sam, izven in brez človeške družbe, ... kot nekak individualum, — saj je vse, kar tvori njegovo bistvo: možnost mišljenja, govorjenja, stvarjanja nastalo le in s pomočjo družbe. Da, celo to smemo trditi, da bi človek, kakršen je danes, brez človeške družbe propadel, da brez človeške družbe sploh eksistirati ne bi mogel. Postal bi izrodek, izgubil bi svoje človeške lastnosti in se poživil. In tudi, če si zamislimo človeka, ki živi brez in izven družbe, brez vsake zveze s sebi podobnimi bitji, torej človeka, ki organov, danih mu izključno le za življenje v družbi, sploh ne potrebuje, ... bitje, ki so mu za njegovo puščavniško življenje neobhodno potrebni drugačni in drugi organi, — tako bitje ne more biti človek, tako bitje je žival — in po vseh znakih ter okolnostih sodeč najbrž žival — roparica, ... zver. Če in kadar govorimo o človeku, mislimo pri tem vedno tudi na človeško družbo in kjerkoli naletimo danes na posameznike ali na sledove minulega življenja, ki ga v kateremkoli smislu imenujemo človeškega, je to družbeno življenje.

Če torej more človek obstojati le v družbi, je s tem določeno tudi njegovo bistvo ... in če govorimo o sposobnostih posameznika, potem morejo biti te sposobnosti le sposobnosti dobljene v družbi. Vsak posameznik ni nič drugega kakor prehodna točka družbenih sil. To velja prav tako za njegovo telesno obliko, ki je nastala in se izoblikovala v takšno, kakršna je, samo zaradi sožitja z bitji, ki so mu podobna, — kot za njegovo duševno kakovost, katere zvezo z življenjem minulih, da, celo najoddaljeneših rodov, nam počasi odkriva psihologija.

Zaradi te podedovane lastnosti pa človek še ni zmožen za družbo; komaj družbeno sposoben je! Lastnosti, ki jih ima, ga silijo k družbenemu življenju, — a zmožen stvarnega življenja v neki dani, stvarni družbi še ni. To zmožnost doseže šele s prilagoditvenim procesom.

Prilagoditev je potrebna v vsakem življenjskem procesu, ne samo v družbenem. Človek mora prilagoditi sebi ter svojim potrebam naravo, ki se z družbo vedno spreminja — in velja to v isti meri za člana primitivnega plemena afriških pritlikavcev kot za pripadnika visokocivilizirane evropske družbe, pa najsi se družbeni odnosi in temu primerne podrobnosti prilagoditvenega procesa še tako razlikujejo.

Prilagoditev okolice, nje preoblikovanje, da bo čim bolj ustrezala človeškim potrebam, pri katerem ne gre le za ustvarjanje, pripravo ter razdelitev materialnih dobrin, marveč tudi za ureditev človeških odnosov, imenujemo kulturo. Prilagoditev ljudi družbeni okolici pa imenujemo vzgojo — in ločimo takoj dvoje: prilagoditev posameznika, torej samovzgojo ali notranjo vzgojo — in vpliv okolice nanj, to je zunanjo vzgojo.

Gotovo je, da teh dveh vzgoj, samovzgoje in zunanje vzgoje praktično ne moremo ločiti. Samovzgoja ne nastopi nikdar popolnoma spontano, marveč navadno kot reakcija na neki zunanji vpliv, — zunanja vzgoja pa je mogoča, če je pričujoča in kolikor je pričujoča ta pripravljeno reagiranja. Če manjka zunanji vpliv — na primer pri odpovedi telenih ali duševnih organov (idijotstvo) — je vzgoja prav tako nemogoča, kot v primeru, kjer naletimo na neodgovarjajoče, boljše povedano: za reakcijo nepripravno bitje, — na primer, da razkazujemo Bušmanu ali avstralskemu črncu evropsko velemesto. Težave nastanejo že pri vsaki »presaditvi« v neko posebno tujo družbeno skupino. Vedno pa — pri samovzgoji kot pri zunanji vzgoji, na katero mislimo navadno le, kadar govorimo zgolj o vzgoji, — gre za družbeni postopek, ... za včlanjenje posameznika v obstoječo družbo. Vzgoja je namreč funkcija družbe. Kjer je družba, je potrebna tudi vzgoja — in narobe: nobena družba ne more nastati ali obstojati brez družbe, ... brez včlanjenja in s tem prilagoditve posameznikov nase.

Napačno bi bilo misliti, da je človek samo produkt podedovanega in prilagojenega. V resnici je vedno vpliv združen s protivplivom; — narava uči, da vsaki akciji sledi reakcija in da ni akcije brez reakcije ali obratno. Nobenega človeka ne more oblikovati okolica, ne da bi je sam oblikoval, — nihče ne more biti vzgojen, ne da bi sam vzgajal vzgojitelja, ... in velja to prav tako za dojenčka na materinih prsih, kakor za učenca napram učitelju. Vendar govorimo samo »a fortiori« o vzgoji takrat, kadar je reakcija slabša ali se vsaj zdi slabša kakor vpliv, ... včasih tudi, kadar je vpliv zavesten in v načrtu, protivpliv pa podzavesten. Kljub temu je bistveno in ne smemo pozabiti na ta značaj vsakega vzgojnega postopka, ki obstoji iz vpliva in protivpliva, ... da imamo vedno pred očmi tudi »vzgajanje« vzgojitelja.

Gotovo je, da se družbeno včlanjanje dogaja predvsem med mladino, ki je pač in vsekakor potrebnejša in sposobnejša včlanjanja nego odrasli. Vendar potrebuje tudi odrasli vedno obnovljenih včlanjanj ter prilagoditev, tako pri vstopu v druge družbene skupine (preselitev, menjanje poklica, menjanje organizacije, nova znanstva itd. itd.) kot pri počasni ali hitri spremembi, ki, kdo vé zakaj, nastane v družbi, s katero in v kateri živi. Dokaz za to so današnje gospodarske preosnove in tudi, da pri rastoči starosti pojema sposobnost vzgajanja, ... sicer bi bilo nerazumljivo, da je prilagoditev napram spremenjenim gospodarskim odnosom zvezana s takimi ogromnimi zaprekami.

Človek, ki ni več sposoben se vzgajati, torej človek, ki se ne more ničemu več prilagoditi, ni sposoben živeti. Kot pomeni popolno prenehanje fizične prilagoditve te-

lesno smrt, — pomeni prestanek družbene eksistence. Prav ima naš ljudski pregovor: Še v starosti se je treba učiti!

Če smo končno prišli do zaključka, da je človek mogoč le kot družbeno bitje in da more kot tak živeti le družbeno življenje v neprestanem procesu najrazličnejših prilagoditev, — potem smo rešili vprašanje individualizma in kolektivizma v nekem višjem smislu. In to je go-

tovo zadnje spoznanje, ki zraste v nas. Kdor hoče po posamezniku, pa najsi bo to otrok ali starec, določiti podlago, smoter in sredstva vzgoje, mora — če že noče ostati v čistem formalizmu — gledati na tega posameznika z zreljšča njegovih družbenih odnosov. Spoznal bo, da je človek z vsemi svojimi lastnostmi in sposobnostmi ustvarjen za družbo in da more biti namen vzgoje le vzgajati človeka za družbo. A .S.

Pretresljivi nauki za socializem

Pretekla leta najpretrajšivejših izkušenj so nas podučila, da je treba socialistični cilj na novo fundirati. Saj smo doživeli: da »človek« ni niti dober, niti razumen, niti vselej po interesih usmerjen, temveč da je v mnogo večji meri top, da se da gnesti in da si ne zna pomagati; da »zgodovina« ni smiselna, da se niti ne razvija po nekih železnih zakonih, da tudi imanentno ne napreduje v smeri dobrega konca, temveč da jo more nasilje gnesti kakor človeka; izkusili smo, da »ljudstvo« samo po sebi ne ustvarja svobode, da samo po sebi ne izpolnjuje »zgodovinskega poslanstva«, temveč da se da ljudstvo razbiti, razdrobiti in izpriditi.

Neminljive, gibalne in ustvarjajoče so ideje: svoboda, spoštovanje resničnih vrednot, odgovornost in samoobvladanje človeka. Te ideje najdejo vedno znova izraza v močnih, sebi zvestih ljudeh. Med temi ljudmi so bili in bodo: delavci, kmetje, intelektualci, žene, meščani. Ne odloča poklicna ali razredna pripadnost; temveč odloča

moralna neupogljivost, pogum človeka. Lakota in pomanjkanje sta nesramen zločin, ki ga je kriv gosposki klub, ki vlada nad človeško družbo, toda motor za bodoči smiselni razvoj še nista.

Laž je, da je delavsko vprašanje samo »vprašanje želodca«. Nad to lažjo se je v zadnjih letih spodtaknil socializem nekaterih dežel. Kajti delavci — čast jim! — nikakor niso bili pripravljeni iti na barikade za betvico socialne politike. N o b e n človek ni pripravljen za to. Samo nadosebna človečanska ideja ima tisto dementarno duhovno moč, da razvname človeka, da gre v boj, ne da bi mislil na svojo osebo.

Jaz sem postal socialist kakor vsak socialistični delavec — ne radi plačilnega odtegljaja, temveč iz najvzvišenejših, najmoralnejših nagibov, iz katerih žrtvuje človek tudi zadnji dinar pa tudi življenje: za uveljavljenje človeškega dostojanstva, za pridobitev poteptane svobode.

W. Schlamm.

H u s

»Tradicija je spomin narodov.«
O. Friedrich.

Pred več kakor petsto leti je živel Hus. Tisti pomen, ki ga ima danes narod in nacionalizem, je imela v tistih časih vera. V verskih bojih so se takrat izražala ljudska čuvstva in socialna nasprotstva. Spor o ureditvi cerkve je pomenil tedaj spor o zgraditvi sveta.

Na Češkem so ti boji dosegli vso ostrino med 14. in 15. stoletjem. Socialni boji so bili še toliko bolj strastni, ker so bili premožni sloji večinoma nemškega rodu, dočim je bilo ljudstvo češko.

Evropsko človeštvo je bilo kakor blazno. Živelo je v psihozi križarskih vojn, spokorniških procesij, pri katerih so se bičali ljudje, višja duhovščina in posvetna gospoda sta se vdajali razuzdanemu življenju, menihi in navadni ljudje so živeli spet v bolestni askezi, vražarstvo, čarovništvo in preganjanje judov je cvetelo. Kuga je razsajala po deželah. Konec sveta so oznanjali. Ljudi se je polotil neznanski strah. Ta strah popade ljudi ob propadanju starega reda in ob porodnih krčih novega. Človek, ki ne vidi izhoda iz stiske, išče nekega odrešenika in onemoglo kolne nepoznanega satana.

Razne struje so se pojavile v okrilju tedaj vsemogočne cerkve. Na Češko je prodril iz Anglije vpliv Wiclifa. Kajti med Češko in Anglijo so bili tesni dinastični odnosi. Sestra češkega kralja Venceslava, Ana, se je omožila z Rihardom II. in postala tako angleška kraljica. Kurirji vseh vrst so hodili med Londonom in Prago in seznanjali Čeha z angleško miselnostjo. Praška univerza je tako izvedela za duhovno življenje oxfordske univerze, na

kateri je učil Wiclif, da papeži predstavljajo dobo vtelesenega antikrista, in je zato klical na upor proti Rimu.

Praška univerza je bila že takrat zelo slavna. »In mesto Praga je radi te visoke šole postala zelo poznana in slavna v tujih deželah in radi visokega števila slušateljev so postali časi v njej zelo dragi, ker se je stekala v njo velika množica,« kakor poroča kronist te dobe. Praško univerzo so obiskovali takrat štirje narodi: češki, bavarški, saški in poljski narod. (Vidite, kako je narod relativna stvar.)

Na tej univerzi je postal 15. oktobra 1401. leta dekan filozofske fakultete duhovnik Jan Hus, sin revnih kmečkih starišev, rojen 1369. leta. 1403. leta je dosegel najvišjo čast — postal je rektor univerze. Med drugim je nastopil za to, da ima češki narod na univerzi tri glasove, drugi pa samo en glas. Svojo zahtevo je utemeljeval s tem, da velja tako razmerje tudi na pariški univerzi. Kralj Venceslav je končno 1409. leta sprejel to Husovo zahtevo. Hus je s tem zmagal kot zagovornik češkega naroda, uveljavili so se pa s tem na praški univerzi tudi Wiclifovi nauki, ki jih je oznanjal Hus.

Papež je ukazal praškemu nadškofu, naj da sežgati vse Wiclifove spise. Nadškof je med slovesnim zvonjenjem izročil grmadi vse knjige, ki jih je zasegel. Hus je obsodil to delo: »Sežig teh spisov je slabo in nesmiselno početje; kajti iz človeških src se ni s tem nič zlega odstranilo, uučeno pa je mnogo lepega in resničnega. Jaz se ne bom odpovedal oznanjanju resnice. Do smrti jo bom branil.

Kajti vem, da bo ta resnica vekomaj ostala in končno zmagala. Bog naj mi da stanovitnost. Če mi bo dal to, mi bo podaril tudi mučeniški venec. In ali ni mar to najsijajnejša zmaga?» — Hus je že takrat slutil, kaj bodo z njim napravili.

Čez dva dni je nadškof izrekel nad njim cerkveno izobčenje. Toda posledice so bile čisto drugačne, kakor si jih je nadškof predstavljal. Praško ljudstvo je šlo na ulice in protestiralo proti nadškofu. Pod tem vplivom je posegel vmes kralj. Od nadškofa je zahteval nadomestilo za sežganih dve sto knjig. Ko se mu je ta upiral, je kralj njemu in vsem pri sežigu udeleženi duhovnikom vzel vse dohodke. Po raznih pritožbah na papeža z obeh strani in brezuspešnih pogajanjih je proglasil papež interdikt nad vso Prago: nobenega cerkvenega opravila ne sme več biti. Toda Praga se tudi za to ni zmenila. Hus je ponovno slovesno izjavil, da nič ne prekliča, ker on oznanja samo pravi božji nauk. In ljudje so še v večjih trumah poslušali njegove pridige.

Med tem je prišel nov dogodek, ki je izbil sodu dno. Papež Ivan XXIII. je izdal oklic za križarsko vojno proti napolskemu kralju, ker je ta potegnil z njegovim nasprotnikom Gregorjem XII. Za finančno pomoč tej vojski so začeli tudi v Pragi spet prodajati odpustke.

Hus je nastopil proti prodaji odpustkov. Rekel je: »Prodajalci odpustkov so tatovi, ki s pomočjo premetenih laži jemljejo to, česar bi z nasiljem ne mogli dobiti. Papež in vsa vojujoča se cerkev se večkrat zmotijo in zato se ni treba ozirati na nepravično papeško izobčenje.«

Praško ljudstvo je pa protestiralo še na vse drugačen način. V velikem sprevodu, ki je vedno bolj naraščal, so šli ljudje mimo škofijske palače v sredino mesta. Za parodijo na škofijski sežig knjig pred dvemi leti so napravili grmado in zažgali papežev ukaz o odpustkih. Naslednje dni so v raznih cerkvah trije mladi pripadniki najrevnejšega stanu Martin, Stašek in Jan proglasili, da je prodaja odpustkov največja goljufiga. Mestni svet je vse tri prijel in obsodil na smrt. Ko je Hus izvedel za to, je šel, obdan s tisoči študentov na magistrat, da izprosi milost za te tri reveže. Ponudil se je, naj njega usmrte namesto njih. Mestni gospodje so obljubili pomilostitev; ko se je pa množica razšla, so vse tri obglavili. Husovi pristaši so mogli dobiti samo njihova trupla, ki so jih prepeljali v Betlehemsko kapelo. Zato se je ta kapela dolgo imenovala »Kapela pri treh svetnikih«.

Nad Husom je proglasil papež obsodbo, da ne sme noben kristjan več z njim govoriti, da mu nihče ne sme dati ne prenočišča, ne hrane, ne pijače in po vseh praških cerkvah ga morajo vsako nedeljo in praznik prekleti in med tem obredom morajo zvoniti in ugasiti vse luči. Hus je moral končno zapustiti Prago, vzdrževal je pa šenadalje stike s svojimi prijatelji.

11. oktobra 1414. leta je pa moral odpotovati v Švico, v Konstanco, kamor je sklical papež cerkveni koncil, na katerem se je zbralo 25 kardinalov, 255 škofov, 500 učnih bogoslovcev, cesar, knezi, grofi in polno spremstva, posebno žensk. Hus je slutil, kaj nameravajo z njim, in je zapustil svojemu učencu in prijatelju Martinu svoj testament. Ko je na majhnem konju zapuščal praško predmestje, mu je reven čevljar med solzami vzkliknil: »Bog bodi s teboj, vem, da se ne vrneš več!«

Njegova pot je šla skozi nemške kraje čez Nürnberg. En dan pred njim je potoval nemški škof, ki je svaril vse ljudi, da gre Hus pokoro delat in da naj krivoverca niti ne pogledajo. Dosegel je pa prav nasprotno. Ljudje so ga povsod pričakovali, poslušali in odobraval njegove nauke. Pokazalo se je, da ima za njegov boj tudi nemško ljudstvo razumevanje, ne samo češko, da njegov boj ni samo nacionalen, temveč obče človeški.

V Konstanci so ga zaprli in vklenili, prestati je moral mnogo mučnih zasliševanj. Hus je ostal močan. 6. julija 1415. leta ga je končno v katedrali sodil svetj koncilij

Prezident Beneš je odstopil, ker je bila junaška čekoslovaška republika primorana po izigranju s strani zaveznikov spremeniti svojo zunanjo politiko. Slika prikazuje prezidenta Beneša (na desni) ter bivšega angleškega zunanjega ministra Edena, ko se je slednji še v svoji funkciji mudil v Pragi.

kardinalov, škofov, prelatov ob navzočnosti kralja Sigismunda, bavarskega kneza, ogrskega magnata i. dr. Ko je hotel protestirati proti krivični obtožnici, so mu dejali, da mora molčati. Nato so prebrali obsodbo: njegove knjige se sežgô, vzame se mu duhovništvo in izroči se posvetnemu sodišču. Cerkev je samo sodila, proces usmrtilve je pa prepustila posvetni oblasti.

Kleriki so mu sredi cerkve vzeli duhovniško obleko, odrezali lase in rekli: »Tvojo dušo pa priporočamo hudiču.« Hus je pa odgovoril: »Jaz jo pa priporočam Jezusu Kristusu.« Med sramotenjem so ga peljali iz cerkve na trg pred grmado. Z vrvmi in verigami so ga privezali za kol in naložili drv in sena do vratu. Cesarjev zastopnik ga je še enkrat nagovoril, naj prekliča svoje nauke. Hus je odgovoril: Ne!

Stara ženica je vrgla še eno trsko na grmado. Hus je vzdihnil: »O, sveta priprostost!«

Zažgali so grmado, oblak dima mu je udaril v obraz in zadušil glas in življenje.

Ko so pogorela drva in mrva, ko je zogljenelo njegovo telo, so razsekali Husovo glavo in jo vrgli v ogenj. Srce so nataknil na palico in ga pekli v žerjavici. Potem so pobrali pepel in ga vrgli v Ren, ki teče tam mimo.

Iskre s te grmade so razvtele husitske vojne, ki so trpele do 1436. leta. Češko ljudstvo je bilo premagano, ni pa bilo strto. Trd rod je zrasel in živel in živi danes in bo živel, dokler bo življenje na zemlji.

Nekaj o despotstvu

Do sedaj ni še nihče poskusil opisati bistva moderne despotije. Državoznanci se niso pobrigali za to obliko vladavine, ki je bila zapadu tuja in ki smo jo smatrali za nazadnjaško. Menili so: Na vzhodu se je pojavila, tam bo tudi izginila.

Tudi v večjih, izčrpnih državznanskih spisih igra nauk o despotiji postransko vlogo. Tu pa tam jo pisci omenjajo, — po navadi le kadar naštevajo oblike vladavin. Po Aristotelu razlikujejo: demokracijo, aristokracijo in monarhijo, ki jih stavijo kot tri idealne tipe na eno stran, — na drugo seveda one tri, kjer ni toliko važen blagor družbe kakor vladarja-gospodarja, in te bi bile: ohlokracija, oligarhija in despotija.

Največ razmišljanj o despotiji je gotovo nanizal Montesquieu v svoji knjigi »Esprit des lois«. Tudi on jo smatra za orijentalno obliko. Če bi izbrisali iz njegovega dela vse, kar je napisal pod vtisi in zaradi dobe, v kateri je živel, bi izzvenel njegov opis despotije takole:

»V despotiji vlada en sam, gospod, ki ga ne vežejo ne zakoni ne trdna pravila. Velja le njegova volja. Prava gibalna sila, ... pravo pogonsko pero vseh dejanj v državi je strah. Samo strah lahko zadrži ljudstvo, da se ne upre. Če ne more gospodar v trenutku zadržati prvega poskusa vstaje, je izgubljen. Zato so kadiji — orijentalni sodniki — razglasili, da Despota ne veže ne prisega ne častna beseda, če bi kdaj čutil, da ga to moti v občutku popolne moči. — Ukaz in poslušnost je vse!

Vzgoja ni v despotijah usmerjena tako, da bi ljudstvo duševno dvignila, — da bi ga razsvetlila. Prosvetljeno

ljudstvo je že nevarno, začenja misliti s svojimi možgani, — a treba je množico obdržati skupaj, — povezano, — zato naj živi rajši v temi! Da, celo Gospodar ni treba, da bi bil kaj drugačen! Čemu mu učenost?! ... Nič naj ne premišlja, še manj dvomi — hoteti mora!! Vse se vrti okrog dveh, treh misli. Tako je kot pri dresuri psa: naučiš ga dveh, treh umetnosti in nič več!«

Oborožena moč, s katero si je Despot priboril oblast, mu ni pri srcu. Boji se je, — zato se je skuša čimprej rešiti.

Vprašanja: kakšne bodo posledice?, despotija ne pozna. Če in kadar pride do tega vprašanja, je na vidiku tudi borba za oblast.

Montesquieu trdi, da je človeška narava že od nekdanj nasprotna despotičnim režimom, ... da se neprenehoma in neutrudno bori zoper nje. Toda kljub vsej ljubezni do svobode, ... kljub vsej mržnji do sile, je večina človeštva zaslužjena. To je, — pravi Montesquieu, — lahko razumeti. Lahko, ... ker za ustvaritev zmerne vladavine je treba poprej spraviti v soglasje različne strani različnih smernic, raznovrstne sile, ... jih zediniti, jih prilagoditi, kar so vsekakor komplicirani poskusi, — medtem ko je pot do despotije mnogo enostavnejša, saj odklanja despotija že v načelu vsako pripravo po načrtu. Za ustvarjanje despotije so potrebne le strasti in telj je sposoben vsak!

Princip despotičnega režima je zaradi svoje narave podvržen neprestanemu razkrajanju. Medtem ko drugi režimi zahajajo, ... izginjajo, ker različne okoliščine ranjujejo njihov princip, propada despotija zaradi napake, ki jo ima že od rojstva.

Socialistični novo-humanizem

Novo-humanizem,*¹) ki ga je treba danes v socializmu podčrtati, je v bistvu stari marksistični humanizem, — le osvoboditi bi ga bilo treba napačno razumljenih materialističnih strani in ga postaviti v ospredje. Politični novo-humanizem ni nastal in ni mišljen samo kot borbeni program proti nasilnemu despotizmu, marveč tudi kot boj proti tatvinam socialističnih duševnih dobrin, kar demagoško počno razna nasilna gibanja. Protikapitalistična kritika je očrtala fašizem za idejo brez vsakih predsodkov, za gibanje, ki mu ni bilo težko ustvariti iz kapitalizma popolno vojaško državo in državno prisilno delavnico. To se je fašizmu posrečilo tem laže, ker je marksizem pozabil na gornje besede, ali vsaj ni zavzel svojega stališča napram njim. Mesto, ki je tako ostalo prazno, so mogli seveda zasesti najrazličnejši lažni socializmi.

Z novohumanističnim poudarkom je spremenil današnji socializem tudi svoj odnos napram liberalizmu, kar je vsekakor potrebno zaradi fašističnega kričanja proti temu gibanju. — Je to kričanje le navidezni odklon dobrih fašističnih odnosov napram gospodarskemu liberalizmu, kot mislijo mnogi, — ali je fašizem iskren poskus protiliberalnega socializma in je njegovo kričanje odkritosrčno? — Je liberalizem predhodnik fašizma in imajo utelešeni liberalni protimarksisti prav, ko odobravajo slavošpeve rešiteljem izpod marksizma, — ali pa pravega liberalizma sploh še ni bilo, ali je bil samo liberalizem, pokvarjen z raznimi oblikami meščanskega razrednega go-

spodstva? — Današnji socializem je moral zavzeti svoje stališče napram vsem tem vprašanjem... in on potrjuje idejo političnega liberalizma, a odklanja tako zvanega gospodarski liberalizem. Socializem je za neumrljivo svobodno misel in se hoče boriti za nepokvarjeno svobodo. Priznava l. 1789. in idejo človeških pravic. V zgodovinskem uresničenju liberalizma gleda današnji socializem nepopolno obliko, ki jo je treba radikalno razvijati dalje. In posebno tiste oblike se mu zdijo popolnoma pomanjkljive, ... nekaj nemočnega, ki izvirajo iz koncesij takozvanega gospodarskega liberalizma, ... ker gospodarski liberalizem ni nikaka revolucionarna borba za svobodo, marveč le težnja nazadnjaških meščanov-premožnikov. Fašizem je znal odpor mase proti gospodarskemu liberalizmu pripravno izrabiti, da bi zadal smrtni udarec pravim borcem za svobodo, pa najsi so bili to meščani ali delavci. V tem smislu je gospodarski liberalizem res predhodnik fašizma. Toda medtem ko sta v fašizmu politično suženjstvo in svoboda izkoriščanja tesno povezana, — je ideal socializma pametno gospodarstvo v okviru čim večje politične svobode.

Če se je današnji socializem, kar se njegovih človečanskih in idealističnih ciljev tiče, končno vendarle osvestil, ni s tem povedano prav za prav še nič določenega o sredstvih njegovega uresničenja. Ali v dobi, ko na nasprotni strani ne štedijo moči in jih tudi ne izbirajo, — ko jim vsaka, najsi bo taka ali taka, pride prav, — bo pač treba tudi za ustvaritev človečanskih ciljev uporabiti vsaj kolikor toliko r e l a t i v n e g a machiavellizma. Prav v tej

¹) Humanizem pomeni stremljenje po čisto človeškem; ljubiti in dvigniti človeka, v vsakem gledati človeka; človečanstvo.

točki sta se v fašističnem veku približali dve različni socialistični smeri: revolucionarna je začela jemati v svoj program človečanske cilje, demokratsko-pacifistična pa potrebo revolucionarnejše taktike. Obe smeri sta se srečali v nekem novem jakobinstvu, ki je ob enem človečanski in revolucionaren.

R.

Svobodna inteligenca

Sociološki problem izobražencev dosega svoj vrhunec v tipu »svobodne inteligenca«. — Pa že ta izraz, kakšen nesmisel! Inteligenca je svobodna, ... ali naj se sramuje svojega imena! — In kot za nalašč: tisti, ki jih imenujemo svobodne intelektualce, so navadno najmanj svobodni ...

Liberalni optimizem smatra za svobodno tisto izobraženstvo, ki ni podvrženo sili, marveč le zakonom duhá. Njeno nasprotstvo naj bi bilo uradniško razumništvo. — Izobraženstvo delimo namreč v državno nameščeno, privatno nameščeno ter duševne samostojne poklice.

Zdi se, da je državno nameščen intelektualce še najmanj svoboden ... in vendar daje prosvetljena politika svobodo borbe za kruh tudi najrevolucionarnejšim častnim zastopnikom duhá, da jih kot živo nasprotje sile, obdrži v domovini, ... in vendar ni bila najbrž še nobena inteligenca svobodnejša od tiste, ki jo podpira prosvetljen vladar. Zato je duševno življenje v demokratičnih državah na višji stopnji kakor drugje, — zato je tam tudi uradniška inteligenca na neki način svobodnejša, nego se zdi. Meščanski razred je napredoval v znamenju stvarnega razuma, — iz inteligenca je napravil poklicni sloj; ... državno nameščena inteligenca je naslednji, logični korak. Toda če naj država sama pazi na socialni napredek, potem naj se izvrši pouradnjenje tako, da se vsaj del inteligenca reši trgovskih in enakih poslov, ... vsaj en del, ki naj uživa popolno svobodo pri ustvarjanju in podajanju svojih duševnih dobrin!

Državna duševna birokracija je toliko svobodna, kolikor sama hoče. Tiste pouradnjene inteligenca, ki se vdanost in poslušnost ukloni vsakemu političnemu pritisku, ni bilo nikoli škoda; — prav tako ni škoda generacij, ki skušajo izpriditi in izmaliti pravo, iskreno inteligenca! Duh ne bo z njimi nič izgubil!

Privatno nameščeno izobraženstvo ni nič svobodnejše. Komercializacija veže bolj kakor birokracija. Podkupovanje je še manj častno nego pritisk oblasti. Če je potreben pogum, da se moremo protiviti slabemu, — potem potrebujemo tu ostrega pogleda, ker kdor se trdemu udarcu upre, kaj rad podleže — in to nevede — rahlemu pritisku.

Kaj pa duševni samostojni delavci? ... Bolje, da sploh ne govorimo o časnikarjih, dopisnikih in drugih, njim enakih sotrudnikih, ... saj so celo svobodni pisatelji, umetni-

Morda bomo tudi mi imeli srečo, da bomo tako maskirani kot ta londonska žena s svojo dečo ob priliki zadnjih vaj.

ki, i. t. d. de facto odvisni. Deloma zaradi moderne kulturne organizacije, jasneje povedano: zaradi založnikov in drugih impresarijev, — deloma, ker prihaja na trg povečini izbor najuspešnejših — toda ne najspodobnejših.

Upor proti birokratičnemu in komercialnemu vdanju inteligenca je — bohem. V isti meri, kakor se inteligenca podaja v meščanske, trdne službe in stremi ostanek »svobodne inteligenca« za kruhom in odobravanjem množice, ... v isti meri je bohem glasnik duha, popolnoma svobodnega duhá, ... tako svobodnega, da ga namenoma noče uresničiti, ker sluti v njegovi realizaciji nekako izdajo in se zato tudi zavestno odreka vsake, tudi najmanjše, najnavadnejše, neposredne družbene funkcije. Socialno poslanstvo bohema je posredno: on je živo opozorilo, živ memento meščanski družbi, — realno politično misleči inteligenca še posebno! — ki tako rada sklepa najrazličnejše dogovore in zveze na račun duhá.

Tako bomo najlaže razumeli, zakaj ni med Angleži nobenih pravih bohemo. Anglija ima namreč v premožnih sinovih svoje visoke družbe že relativno široko in gospodarsko popolnoma neodvisno inteligenca. D.

Dolžnost

Rijavec Vladimir

II.

Stražil sem. Prizidek ob steni mi je nudil dobro zavetje, odkoder sem lahko brez težave in nevarnosti videl barikado, za katero so se krili nasprotniki. Polno opeke je ležalo na ulici in ometa; tu pa tam je pritisk eksplozije iztrgal okno, vrata iz zida, ali vrge iz sobe del pohištva. Pločevinasti napisi nad zapuščenimi trgovinami in go-

stilnami so se nihali v vetru, včasih žalostno zaškripali, in se mi je zdelo, da je nekdo spregovoril, poprosil, zastokal. Pri duši mi je bilo tesno. Dlan sem prislonil k ustom, da ne bi veter raznesel glasu, in tiho poklical.

Nobeden se mi ni oglasil. Še enkrat sem pazljivo premotril ulico pred sabo ter se oprezno splazil izza prizid-

ka. Sklonjen in s puško v roki sem se oprijemal vreč s peskom ter granitnih kock, da ne bi zdrknil prek barikade.

Noč je bila jašna; zvezde so mi kot drobcene krizan-teme mežikale in se mi nasmihale. Videl in vedel sem točno, kam moram stopiti; mesečina mi je jasno kazala pot — in vendar sem podvomil, da mi je znana, tako čudne sence so ležale za vsako stvarjo. Temno modre in goste sence, da bi jih bil lahko otipal. Kdaj pa kdaj se mi je zazdelo, da so se premaknile, se zvečale, oživele — in je oživelo z njimi tudi mrtvo kamenje, porušeni zidovi, razbita, polomljena okna, ... da sem se znašel v gradu iz tisoč in ene noči, postal junak iz pravljice, ki me med razvalinami čaka začarana kraljična, da jo rešim. — Stopil sem nerodno; sklad pod mojo nogo se je podrl ter se z zamelklim truščem sesul na tlak. Pričakoval sem, da se bo kdo obregnil, naj malo bolj pazim, pa se ni nič zganilo kot poprej ne, ko sem tiho zaklical. Stisnili so se drug k drugemu in trdno pospali. Nikogar niso motile težke misli ali sanje. Dihali so mirno in spokojno, da sem jim zavidal.

Zavidal sem jim. Kolikokrat bi bil rad pozabil na vse in zatisnil trudne oči, pa jih nisem mogel. Misli sem na mamo, kje je in kako ji je ... in na Saška. Da, tudi nanj! — Nikdar jih ni omenil, ki so mu umorili očeta, pa vem, da je v njegovem spominu prav tako jasno živela slika nekega davnega jutra iz mladosti kot je živela v mojem. Nemara jih niti sovražil ni, — ali pa jih je in jih je sovražil po svoje: brez želje po zadoščenju, po maščevanju.

»Zbogom,« je šepnil z drhtečimi ustnicami, ko sem mu ob slovesu stisnil roko. — Ni se hotel pridružiti našim četam, ... se tudi ni mogel, saj ga ne bi bili sprejeli, zaradi očeta ne. Dostikrat mi je omenil, da sovraži vojno, — oba sva jo sovražila, ... zato ne vem, če je razumel, da nisem mogel drugače. Tako globoko me je prevzelo hrepenenje po svobodi, da sem se moral pridružiti tistim, ki so njega izpljunili. Včasih, kadar me je pogledal, mi je bilo kot da mi nekaj očita, — nemara to, da sem se mu izneveril, da sem ga izdal, ali žal beseda ni prišla iz njegovih ust.

Zbogom, je šepnil in mu nisem mogel odgovoriti; rajši bi bil zajokal. Nekaj me je sililo, naj mu povem, da ga ne bom nikdar pozabil in bom težko čakal na čas, ko se bo podelgel vihar, ko bodo utihnile strasti in si bova spet gledala v oči, smejoče se ob veselem snidenju; — pa kakor bi bil to rad storil, dušilo me je in nisem mogel iztisniti besedice iz sebe. Niti zbogom mu nisem rekel, — morda je govorila desnica in je razumel, kako mi je bilo in koliko sem trpel, ko sem ga božal s pogledom ter iskal njegove globoke oči. Še ko sem bil pri vratih, sem strmел vanj, hoteč si vtisniti njegove poteze čim globlje, da jih ne bi pozabil nikdar. Spominjam se: obšla me je slutnja, da se vidiva zadnjič.

Motil sem se. — Sovražne čete so imele spočetka mnogo uspehov. Prodirale so bolj in bolj v osrčje mesta in nismo mogli zaustaviti. Bežali smo pred njimi včasih v strnjelih vrstah, včasih v neredu, ... se skrivali za ruševinami, za ploti, v jarkih, ki smo jih izkopali na hitro roko. Tako je šlo iz dneva v dan, noč za nočjo, in ni nobeden vedel, kdaj se bo nehalo.

Neuspehi so me zmedli, mi vzeli vero v srečen konec. Zmešan in prestrašen sem s težavo sledil tovarišem. Izenada me je obšla misel, da bi pustil vse ter se vrnil domov. Sredi bega sem zavrgel puško in se sesedel v kanal ob cesti, pa začel kričati, da ne grem nikamor več ... In me je objel blazen strah, ko sem zagledal cev molečo čez rob in uperjeno vame. Pokleknil sem in prosil neznanca, ki ga ni bilo videti, naj ne strelja, naj me pusti živeti, ... toda cev se ni premaknila. Zmanjkalo mi je zavesti; padel sem na obraz v blato in se zdramil šele, ko me je stresla ter me dvignila trda roka ... Stanko se mi je smejal in me pred vsemi ozmerjal s strahopetcem. Sram me je bilo ... — Da, in neznanec, ki me je hotel ustreliti? Še

vedno se je oklepal puške, ki je s cevjo molela v kanal, in se ni ganil. Z desnico je krčevito stiskal obleko na trebuhu; med prstmi mu je polzela kri. Hitro sem obrnil pogled drugam; spet se je Stanko zasmejal in drugi z njim:

»S tabo si ne bomo dosti pomagali ... Bi bil rajši ostal doma pri mami ... in pri Sašku ...«

Sreča se je obrnila; zaustavili smo prodiranje. Prav za prav so ga zaustavili, dosti res nisem pripomogel. Zato se je Stanko izkazal junaka! Postavili so ga za poveljnika naše dvajsetorice. Zavidal sem mu. Ne na odlikovanju, na hrabrosti sem mu zavidal! Po tistem dnevu, ko me je nezavestnega potegnil iz kanala, sem se ga izogibal in sem povešal pogled, kadar sem stal pred njim. In me ni bolelo toliko, da me je imenoval strahopetca, kolikor ono drugo: naj bi bil rajši ostal doma pri mami in pri Sašku. Še bolj nego kdaj poprej sem čutil visoko in ogromno, nepremostljivo pregrado med nama.

Nemirnega jutra so nas poslali s Severne postaje, ki smo jo do tedaj branili, v Ulico šestega oktobra.

»Lahko ostaneš,« mi je svetoval Stanko. »Bo vroče!« Nisem mu odgovoril, pa tudi ostal nisem. V zadnjih dneh sem se umiril in hotel popraviti slab vtis, ki sem ga bil napravil na tovariše. Saj se koncem koncev nisem pridružil upornikom, ker bi se bil moral, marveč iz svobodne volje in z nado, da bo boljše, lepše, ko bomo zmagali!! — Z nekim veseljem v sebi sem se poslovil od Severne postaje, tudi z upanjem, da mi bo prinesla Ulica šestega oktobra več sreče.

Pozdravila nas je toča svinčenk iz pušk in strojnice, ki jo je izdajalo osorno-rezko ropotanje. Sem menil, da se bo treba umakniti, pa nas Stanko ni pustil. Kot sem pozneje izvedel, je dobil povelje, da mora braniti prehod k Vseučiliški četrti, ... da ne sme popustiti nasprotniku, pa tudi ne tvegati moštva za odkrit napad, ker je sleherni dragocen.

Do sončnega vzhoda smo si napravili majhne zaklone. jih počasi večali z granitnimi kockami, s katerimi je bila tlakovana ulica. Zrastla je barikada, ki smo jo kasneje izpopolnili, pojačali z vrečami peska.

Že kakih deset dni smo počivali za njo. Spočetka ni bilo varno pogledati preko; budno so pazili na vsak naš gib in ga pozdravljali z ognjem, ki ni nchal zlepa. Kdaj pa kdaj sem jih hotel preizkusiti: dvignil sem lopato malo iznad zaklona, — pa ni bilo treba nikoli dolgo čakati. Strel, udarec ... in železo je svetlo zazvenelo. — Da, tako je bilo par dni. Straži smo našli pripravno in varno mesto za prizidkom hiše, prav za prav njenega pročelja, ki je edino še ostalo, odkoder je bilo mogoče pregledati ulico tja do nasprotnikove barikade. Le s te strani nam je namreč pretila nevarnost, ker če bi nas hoteli napasti v boku, bi bili morali čez svoje vreče in tega jim ne bi pustili. Zaledje, to je Vseučiliško četrt, pa so že poprej zasedli naši. Čutili smo se varne in še na misel nam ni prišlo, da bi nas mogel kdo pregnati izza utrdbe. Ni nas več motilo ropotanje strojnice; tudi odgovarjali mu nismo. Vedno redkejšo in redkejšo so trgali strelji mir Ulice šestega oktobra ... in utihnili popolnoma.

Čudno: zatišje, ki je nastopilo me je dražilo, nisem ga mogel prenesti. Tako sem se bil privadil osamljenih strelcov, da so mi sedaj manjkali, ... in nič manj oglušni ropot, ki se je prav tako iznenada začel kot se je odsekano končaval in ki mi je bil v mladih letih všeč, da sem ga rad poslušal ... Neskončno daleč vidim dneve, ko smo se otroci lovili po dvoriščih, se potepali po cestah, kopajočih se v soncu in polnih prahu, ki se je dvigal v oblakih, kadar se nam je zahotelo, — se igrali vojake in na plotovih iz letav pomagali pričarati odsekano, enakomerno streljanje strojnice. Bilo je pač najvažnejše, da je regljalo kot ona, ... mar nam drugo! Ah, da, ... neskončno daleč ...

Čevljarju Funtezu ni dalo miru. Zanimalo ga je, kaj neki počno tam preko, da jih ni več mogoče spraviti iz ravnotežja. Ne vem kako se mu je posrečilo splezati na vrh zidu ob naši desni. Vzpon ni bil najpripravnejši. Moral je paziti na opeko in na omet, ki se je kaj rad krusil, ter se kriti obenem, da ga ne bi sredi poti presenetila toča svinca. Pa mu je uspelo — in za kake četrt ure je bil spet pri nas. Na obrazu sem mu čital, da je videl, izvedel, nekaj posebnega.

»Malo jih je,« je povedal. »Pet, ... šest ... Kvar-tajo...«

»Malo, da, ... pa imajo zato strojnico...«

»Že ... In kaj bi rekli: kdo je med njimi?« — To je bilo torej, kar ga je presenetilo! Vprašujoče smo ga pogledali.

»Saša,« je rekel mirno in se zasmel.

Vem: prebledel sem in se obrnil proč. Čutil sem na sebi poglede tovarišev, pa se nisem mogel zbrati, da bi jim odgovoril... Odgovoril, ... ali na kaj?

Da, to se je zgodilo popoldne. Zvečer sem imel prvo stražo. Gluho, z mesečino obsijano noč so motili daleč na cesto štrleči pločevinasti napisi, ki so se nihali v vetru in od časa do časa žalostno zaškripali. S pogledom sem begal po mrtvih ruševinah na cesti, ob golih zidovih, ki so še ostali in ki so izgledali sedaj ponoči ogromni, kot naslikani in brez tretje razsežnosti, ... nad spečimi tovariši in sovražno barikado. Nisem se še pomiril. Pri srcu mi je bilo tesno, a ni bilo nikogar, da bi me rešil more, ki se me je oprijela s hladnimi prsti, me stiskala in davila in me ni hotela izpustiti... Zrl sem nanje, ki so dihali mirno in spokojno, ki so že zvečer pozabili, kar se je zgodilo zjutraj in se niso nikoli borili s težkimi mislimi.

Polnoč je minila. Na straži me je zamenjal Funtez. Komaj sem ga prebudil, tako trdno je spal. Tiho si je žvižgal, ko se je plazil za prizidek. Nisem ga skušal zadržati. Preden sem ga zdramil, sem sicer nameraval, spustiti se z njim v pogovor, ga vprašati, če se ni morda popoldne zmotil in zamenjal Sašo s kom drugim, — ko pa je odprl oči, zazelal in začel leno stegavati otrdele ude, me je ta želja minila in sem spet začutil, da bi bil miren in srečen, če bi bil sam.

Vlegel sem se. Ko sem si z roko popravil lase, sem zadel ob puškino kopito. Neprijeten občutek! Menda sem se tedaj prvič zavedel, zakaj so mi jo prav za prav dali in zakaj sem jo vzela, puško!... Saj sem vedel, da ne bo šlo brez žrtev, brez trpljenja, ... da ni svobode brez krvi, ... da je tim lepša, čim več jo je bilo prelite zanj, — ali nikdar nisem pomislil, da bom moral ubijati, in sem bežal tudi pred vprašanji, smo-li imeli pravico zanetiti upor, ki je rodil državljansko vojno... Ne, nikoli nisem razmišljal o tem, — to noč sem mnogo... In zakaj? — Bog vé! Nemara zaradi prijatelja, ki je Funtez povedal, da ga je videl tam na sovražni strani.

Proti jutru sem vendarle zaspal. Ne vem, kje so se pretrgale misli, ki so me trpinčile, da sem se nemirno premetaval po trdem ležišču. Ne vem kje, ... kdo vé kje! Toliko jih je bilo in takšnih, da sem se pogrezal vanje, pogrezal, ... pogrezal... Vendar! Našel sem besedo, ki lahko opišem z njo brezupnost, ki me je obšla. ... nemir, ... željo, da bi se čimprej končalo! Kakorkoli da bi se končalo, samo da bi se!! Našel sem jo besedo: močvirje! ... Neizmerno močvirje polno groze...!! — Toda zaspal sem in se mi zdi, da so me tistih par ur pustile sanje pri miru. Odpočil se kljub temu nisem. Ko so me zdramili, me je strašno bolela glava in celo telo. Nerač sem dvignil veke in prvo, kar me je pozdravilo, je bil občutek, da imam težak dan pred sabo, neprijeten dan, mračen...

Kako polževo počasi so minevale ure! Presedal sem se iz kota v kot; nikjer obstanka! Redkokdaj sem nago-

Japonska mladina mora biti miitarizirana! Telesni vzgoji šolske mladine se posveča izredna pozornost, ker hočejo vzgojiti iz njih bodoče junake

voril Stanka, najrajši in če sem le mogel sem se mu izognil, ali ta dan je bila moja nestrpnost prevelika in soparno ozračje brez vsakega diha jo je še večalo. Krog poldneva sem se mu približal in ga vprašal, česa še čakamo.

»A kaj bi rad?«

Da, kaj bi rad?! — Skomignil sem z rameni. »Bomo mar na veke ostali za barikado?«

Pogledal me je začudeno. »Se ne bojiš več?... In zakaj me sploh vprašuješ?«

Zakaj? Sam bog vé zakaj! Kadar sem pomislil na izpad, me je stisnilo pri srcu, da sem težko dihal, in vendar sem se ga veselil. — No da! Se bo vsaj končalo, pa kakorkoli že!! — Danes si nisem na jasnem, kaj me je obšlo, da sem si ga želel. Negotovost? Prenapetost?... Ali sem slutil, da mora priti, da je neizbežen...? Nemara mi je v krvi, da v pričakovanju ne strpim.

Še dva dni smo ostali za barikado. Kuhala me je vročica; zdi se mi tudi, da sem semtertja govoril neumnosti. Ležal sem za vrečami. Sonca ni bilo; zakrili so ga ogromni beli oblaki. Edino spomin nanje mi je ostal živ in jasen, drugo je zavito v meglo. — Pač! Vem, da je nekdo celo noč prebdel ob meni in da me niso klicali na stražo.

Zdramila me je nenavadna živahnost, ki je zavladovala za utrdbo. Odprl sem oči, si jih pomel. Tovariši so pregledovali orožje, preštevali naboje, si natikali čelade. Nemir in napetost in veselje, — vse obenem se jim je zrcalilo na obrazih. Ob meni je klečal Stanko.

»Lahko vstaneš?«

»Bom...« — Konec neskončne, ubijajoče enoličnosti zadnjih dni in svinčeno težkega zatišja, mi je vrnil moči, ... uredil zamotane, bolane misli. »Napad?«, sem vprašal in se razveselil, ko mi je pokimal. »Vendar že!«

»Tja gori boš splezal.« mi je pokazal na ruševino, odkoder je Funtez gledal v sovražni tabor. »Še najbolj boš na varnem.«

Nisem se protivil. Napravil bi bil karkoli, tako svežega sem se čutil. — le čudno, da sem v teh trenutkih popolnoma pozabil na Saška. ... na to, kaj bo in kako bo, če je res med nasprotniki.

Na vrhu! Spustil sem vrv, na katero so mi privezali puško in čelado ter oboje potegnil k sebi.

Tovariši pod mano so se že pripravili; Stanko jim je dajal zadnja navodila. Za sovražno barikado nisem videl nikogar. — »Prazno,« sem napisal na listek, zavil kamenček vanj ter vrgel sporočilo svojim.

Stanko se je prvi povzpел na zaklon, za njim Funtez. Par trenutkov sta ležala, nato je Stanko oprezno skočil na cesto. Nič.

»Za mano!«, je zamahnil z roko in se ozrl. Prav tedaj je od nekod parkrat zaporedoma počilo in Funtez, ki se je komaj dvignil na kolena, je zakrilil z rokama ter se zgrudil. Stanko je imel več sreče. Nič se mu ni zgodilo, ker se je po bliskovito vrgel na tla in se potuhnil za kup opeke.

Preko je oživel. Ležali so tik za zavetjem, šele sedaj sem jih opazil. Skozi ozko špranjo med vrečami je zaropotala strojnica. Zavarovali so jo, da sem videl komaj glavo vojaka, ki je ravnal z njo. Napenjal sem oči, da ni to morda Saša, pa zaman. Predaleč, da bi bil mogel koga spoznati!... Sploh so zadnji tedni vsakogar tako utrudili, mu spremenili poteze na obrazu obraščanjem s kocinami, ki si jih nismo utegnili postrgati ne vem že koliko časa, ... in bi se bil marsikdo začudil samemu sebi, da se je pogledal v zrcalo... Je imel Funtez boljše oči?... Ali se je morda zmotil, ga je prevarila sličnost in Saška ni med njimi?... Pa če je??

Stanko je še vedno ležal na trebuhu za kupom opeke. Sem menil, da je v škripcih, pa ni bil. Začel se je plaziti k barikadi. Počasi, ... počasi ... Razumel sem njegovo nakano: ko bo dovolj blizu, bo iznenada vstal in če mu bo sreča mila, preskočil na varno. Še štiri, ... še tri metre... Preveč se je oddaljil od kupa, za katerim se je do tedaj kril; opazili so ga. Niz strelav iz strojnice mu je zažvižgal tik nad glavo in hrbtom; kroglice so se rezko odbile od granitnih kock ali se zarile globoko v pesek. — Toda Stanko ni odnehal. Plazil se je dalje, ped za pedjo, vedno bliže in bliže utrdbi. Občudoval sem ga. — res, takrat sem ga odkrito občudoval, ker ne vem, kaj bi bil počel v njegovi koži!

Počival sem vrh ruševine in gledal igro pod sabo. Igro dveh. Da, samo dveh: Stanka, ki je z jekleno vztrajnostjo in zavdanja vredno spretnostjo že dosegel zunanji sklad vreč. — ter moža ob strojnici, ki je menda uganil nakano našega poveljnika ter budno pazil na vsak njegov gib. Le majhna neprevidnost in...!! — Ostali so se umaknili. V sovražnem taboru so se polegli, kjer so ležali prej, da spet nisem videl nikogar razen vojaka, ki so mu prepustili vso obrambo in ki je držal Stanka v šahu, — v našem pa je zavladal nemir, a niso mogli drugega nego čakati, kako se bo neeniaka borba končala. — Počival sem vrh ruševine, opazoval igro pod sabo, in sem vedel, da ne bo odnehal nobeden izmed njiju, ki sta jo igrala... V čigavo korist se bo končala?... V Stankovo gotovo ne!... Prav nič me ni bolelo, ko sem tako sodil.

Ne, prav nobene bolečine nisem čutil, dokler me ni obšla nova misel in grozna, da sem se stresel ob njej... Nad dvema kraljujem: nad Stankom in vojakom ob strojnici!! Njiju bog sem!... Če se mi zahoče, lahko Stanka rešim, — ali pa ga pustim umreti...!!

... Občutek dolžnosti?... Od začetka sem bil z njimi, ki so zanetili upor, ... ki jih greje lepa misel, ... ki sanjajo o novi, srečni, veseli bodočnosti. Niso me silili, naj grem z njimi, — pa sem šel, ker mi je nekaj govorilo, da moram iti... Kje je sedaj tisti »moram«?... Bom mar pustil svojega poveljnika na cedilu?

... Pa prijateljstvo?... Naj ga poteptam? Naj pomerim na moža ob strojnici ter sprožim?... In če je

Saša, ki sem mu stisnil desnico, ko sva se poslavljala, ter mu želel povedati, da ga ne bom nikoli pozabil in bom težko, težko čakal na čas, ko se bo polegel vihar, ko bodo utihnile strasti, ... in ki mi je z drhtečimi ustnicami šepnil zbogom...?!

Kako naj se odločim? — Nekdo mi je ukradel dušo. Ugrabil mi jo je; si jo vzel za igračko. Ob steno jo meče, ob tla, ... jo spet lovi z masnimi, spolzkimi prsti in se smeje njenim obupnim naporom, da bi mu ušla, se mu izvila...

Dolžnost!

Prijatelj!!

Dolžnost!!!

Naj zamžim ter pustim dogodkom tok, ki jim je usojen, — ali naj kot bog posežem z roko med nje in jih usmerim drugače?

... Takrat sem bil prepričan, da je v meni zmagala zavest dolžnosti, danes menim, da sem v zmedenosti prislonil puško k licu, pomeril in sprožil. Da, danes mislim, da sem ravnal v zmedenosti, — bog vé, če sem res! Še enkrat bi moral preživeti, kar sem preživel, premisliti, kar sem premislil, ... še enkrat bi moral z vrha ruševine opazovati boj pod sabo, da bi lahko za trdno povedal, kaj je močnejše: dolžnost ali prijateljstvo... Pomeril sem, sprožil zadel. Vojak pri strojnici se je sunkoma vzel, čelada mu je zdrknila z glave, da so se kot oglje črni lasje vsuli po čelu, ... in me pogledal. — Spoznal sem ga.

... Koliko časa je minilo po tem, ... koliko časa sem še ležal vrh zidu?... Ko sem se spustil na ulico, je bila tišja nego kdaj poprej, še bolj mirna, prazna. Za našo barikado ni bilo nikogar; sploh ne vem, kaj se je odigralo, ko sem bil izvršil svojo dolžnost.

Dolžnost... Me je že grizlo, da sem jo storil. Nekaj kakor samoobtožba se je budilo v meni in ta občutek še danes ni mrtev. Še danes ne, ko mirno ugibam, kako bi bilo, da sem zamižal in pustil dogodkom svojo pot...

Lotevala se me je slabost in sem se moral oprijemati zidov, da sem prišel do nasprotniške utrdbe. — Tudi tam nobenega znaka življenja... Par trupel je ležalo za vrečami... ob strojnici sem našel Saška.

Sklonil sem se nadenj, mu dvignil glavo in obrisal kri z ustnic. Zganil se je, počasi odprl oči... in se mi nasmešnil. Nisem mogel skriti solz.

»Odpusti, Saša!«

Nalahko mi je stisnil roko. »Videl sem te,« je zašepetal, »saj sem tudi jaz...«

Iz ust se mu je vlila kri. Neskončno dolgo se mi je zdelo, da me je spet pogledal.

»... Nesi to mami,« je pokazal na drobcen križec za vratom.

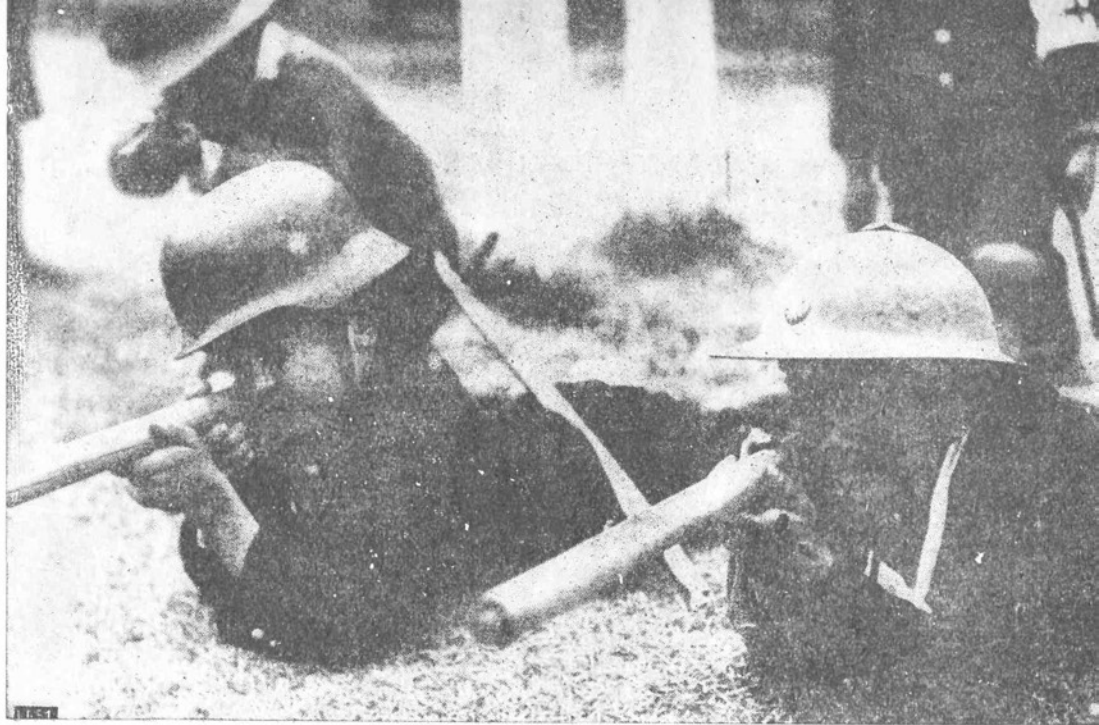
»Bom, Saša...« — Ne vem, če me je razumel. Spustil je mojo roko in se zagledal nekam daleč, daleč...

... Sanjavo-mehki oblaki so vstajali in kot ogromna gmota belega marmorja zajezili obzorje. Ko so me privlačili, da nisem mogel treniti z očmi, me je zmotil obrazek. Že poprej nekoč sem ga videl zgoraj v oknu, pod katerim je viselo truplo... Ko sva se poslavljala, mi je rekel zbogom, pa mu nisem mogel odgovoriti...

Minilo je. Vihar je utihnil. Prejel sem odlikovanje...

... Potrkal bom. Boječ glasek me bo pozval, naj vstopim... Bi? — V roki tiščim križec, ki sem ga snel s Saškovega vratu... Kaj ji bom povedal, mami njegovi, ... kaj ali kako?... In kaj mi bo odgovorila? — Nemara bo molčala in me le gledala s svojimi velikimi, lepimi, jasnimi, živimi, pa vendar slepimi očmi, ki mi bodo vrtale v dušo, iščoč resnico... Da, kaj naj bi ji povedal?... Da sem doumel dolžnost in prijateljstvo — in vojno, ... in vendar nič od tega...?

Edina prava igra japonske mladine: vojskovanje. Slika nam prikazuje otroke iz Sanghaja s pravimi šlemi.

G O S P O D A R

Drama v štirih dejanjih. — Spisal Etbin Kristan

(Tretje nadaljevanje.)

Tretje dejanje.

Soba v Jeklenčevi hiši. Zofe in naslanjači. V kotih palme. Vrata, odprta, desno in levo.

Zadaj dvoje vrat; med njima zagrinjalo. Pozneje, ko se to razgrne in vrata odpro, se vidi jedilna dvorana s pogrnjenimi mizami, pripravljenimi za banket.

Sirc (Sedi z listom v roki). **Pelin** (je pravkar vstopil).

Sirc: Tudi vi ste pohiteli, gospod poslanec.

Pelin: A vi?

Sirc: O, jaz si moram nabrusiti svinčnike.

Pelin: Tudi jaz ne prihajam zaradi pojedine.

Sirc: Da, gostov bo polna hiša.

Pelin: Vse, kar se more prištevati odličnejši družbi.

Sirc: Celo jaz.

Pelin: Celo vi. — No, zakaj ne? Vi zastopate javno mnenje.

Sirc: Jeklenčevo mnenje, ste hoteli reči. Pa topot niste zadeli. No, mnogo jih bo tukaj, ki jih ne bi pričakovali.

Pelin: Recimo?

Sirc: Recimo — Matvan. Povabljen je, in stavil bi, da pride.

Pelin: Zakaj ne? Vabilo na tako slavnost je počaščenje.

Sirc: Zdi se mi, da je Matvan drago plačal za to čast.

Pelin: Plačal? ... Srečnega se mera ceniti, da je Jeklenec kupil njegovo tovarno, preden je prišla na boben.

Sirc: Da, izredno srečnega. In hvaležen mu mora b'iti, da ga je prignal tako daleč.

Pelin: Kakor razumem, se slavi ustanovitev Splošne Industrijske družbe in izvolitev Jeklenca za predsednika. A tudi prvi žebelj nove železnice.

Sirc: Prvi žebelj ... Zadnji, bi se bolj vjemalo z resnico. Obenem bi lahko proslavili konec stavke na Trešči.

Pelin: Kako je Jeklenec rešil ta problem?

Sirc: Tu ni bilo nič zapletenega. Kar je rudarjev stanovalo v njegovih hišah, jih je pometal na cesto, nekoliko drugih hiš je pokupil, nekoliko sestradanih rudarjev z jetičnimi ženami in skrofuloznimi otroci je podkupil z obljubo, da jim ne zniža mezd, če se takoj

spokore, potem, ko so bili v jami, je na doslej nerazodet način prišla voda v rov, kar je seveda nagnalo tovariše na rešilno delo, in stavke je bil konec. Nekoliko puntarjev išče sedaj dela na Westfalskem in po Ameriki.

Pelin: No, splošno je videti, da je Jeklenec dosegel svoj cilj.

Sirc: Ne verujte videzu. Daleč je do cilja.

Pelin: Kako? Nihče v deželi ni sanjal o družbi, kakršno je on ustanovil. In on je predsednik.

Sirc: Družba je. Še imajo drugi ljudje nekaj besede.

Pelin: Njegova je vendar najmočnejša.

Sirc: Edina ni. In dokler ne bo, ne more mirovati.

Jeklenec (vstopi v večerni obleki): O! Ali je že tako pozno?

Pelin (vstane): Nikakor ne, gospod Jeklenec. Zelo zgodaj je še, a jaz sem prišel, da vam morem osebno čestitati z ozirom na našo veliko zaposlenost mi dovolite, da vam naravnost predložim vprašanje —

Jeklenec: Kakšno, gospod Pelin?

Pelin: Vprašanje, ki je obenem prošnja, dasi, poznavajoč vaš značaj, ne dvomim ...

Jeklenec: Ali ne bi povedali brez ovinkov?

Pelin: Volitve se bližajo, in naš klub, zaradi forme, bi rad dobil potrdilo, da zopet odobrite mojo kandidaturo.

Jeklenec: Jaz se nisem nikdar brigal za politiko. Ves ta posel se mi zdi kakor otročje igre odraslih ljudi.

Pelin: Gospod Jeklenec, odkar sem bil prvič izvoljen, sem v svojem parlamentarnem delu vedno imel vaše interese pred očmi.

Jeklenec: Kandidirajte, gospod Pelin —

Pelin: Torej smem sporočiti klubu —

Jeklenec: Če se zanima za to ... Jaz ne branim nikomur. Ne, jaz nimam smisla za politiko. Sicer pa ne zamerite. Toliko imam še opraviti pred večerom ... (Odide na levo).

Pelin (zbežan): Kako naj se to razume?

Sirc: Besede so bile jasne.

Pelin: Nobena kandidatura še ni prodrla brez Jeklenčevega odobrenja. Tako dobro se tega zaveda kakor svojih let, pa vendar pravi —

Sirc: — da prezira politiko. In to je resnica. Seveda, včasih se je poslužuje.

Pelin: Pogrešil sem, da sem ga vprašal danes, ko je tako zaposlen.

Sirc: Kdaj pa ni zaposlen?

Pelin: Vseeno. Počakati moram na primernejši trenotek.

Sirc: Ali je Jeklenec že kdaj kaj preklical?

Pelin: Toda to bi bil konec moje politične poti. To bi bila nehvaležnost, črna, gola nehvaležnost.

Sirc: Ne verjamem, da bi Jeklenec razumel to besedo. On pozna izdelovanje, izmenjavo, prodajo, tekmo, interese, moč. Hvaležnost? Nehvaležnost?... Besedi brez pomena.

Pelin: Kaj govorite? Mene je bila sama hvaležnost, in vedeti je moral to. Ker mi je pomagal do izvolitve, nisem storil koraka, ne da bi pretehtal, kakšne bodo posledice za njegove interese. In sedaj tako plačilo!

Sirc: Jeklenec je velik mož...

Pelin: Pustite me na miru s temi frazami. Velik mož!.. Ali je to značaj? Ali je tako ravnanje človeško?

Sirc: Jeklenec vam je povedal: Kandidirajte.

Pelin: Brez njegovega priporočila?

Sirc: Če bi meni bilo kaj ležeče na mandatu, bi kandidiral, ne brez, ampak proti njegovemu priporočilu, in povsod bi povedal, da mi Jeklenec nasprotuje.

Pelin: In bi napravil Pavliho iz samega sebe? Vi res razumete o politiki kolikor vrabec o litanijah. (*Vstane.*) In še svojega govora nisem pregledal. In preobleči

se moram tudi še. Prokleto življenje! (*Odhaja na desno.*)

Rožina (*v obnošeni obleki prihaja z desne. Ko sreča Pelina med vratmi, se mu spoštljivo umakne. Potem vstopi.*)

Filip: Gospod Sirc, ali bi mi vi mogli povedati, kje bi mogel najti gospoda Jeklenca?

Sirc: Nikjer ne, in povsod.

Filip: Kam naj se obrnem?

Sirc: Ko se vam je že posrečilo priti v hišo, bo najbolje, da sedete in počakate. Prej ali slej pride zopet sem. Tukaj se križajo vse poti.

Filip: Hvala vam. (*Sede.*)

Sirc: Ali ste prinesli bombo za Jeklenca?

Filip: Bombo? Kakšno bombo?

Sirc: O, vi ne veste, kaj je bomba. Mislim sem, da se nemara hočete maščevati na dan njegove slave.

Filip: Maščevati? Da ste vi v moji koži, vam ne bi take reči prihajale na misel.

Sirc: Imeli ste neprijetne izkušnje?

Filip: Sam ne verjamem, toda iz glave si ne morem izbiti misli, da ima gospod Jeklenec povsod svojo mogočno roko.

Sirc: Kje na primer?

Filip: Ne da bi se bahal, lahko pravim, da sem dober delavec in vrhutega bi mislil, da je priporočilo, če morem povedati, da sem bil v Jeklenčevi službi. Pa se vidi, kakor da je prav nasprotno. Kakor da je zakleto. Čim povem, kje sem bil zaposlen, dobim za odgovor skomizgavanje, vsakovrstne izgovore, dela pa v nobeni pisarni ne.

Financiranje nemškega gospodarstva

Gospodarska kriza se kaže kot zmanjšanje zasebne podjetnosti in s tem zvezanim skrčenjem dohodkov vseh vrst. Radi tega je bil osnovni problem rešitve krize praktično vedno pojmovan kot vprašanje, kako povečati zaposlenost gospodarstva, zvečati obseg narodne proizvodnje in s tem v zvezi dohodkov v obliki mezd, obresti, podjetniškega dobička itd.

To vprašanje se je poskušalo v poslednjih letih rešiti na različne načine. V glavnem sta se pojavili dve možnosti. Najenostavnejši je bil način, da z večanjem dohodkov povzročimo oživitev gospodarskega delovanja, kar se je praktično izvršilo s tem, da se je dvignil nominalni dohodek širokih ljudskih plasti z različnimi ukrepi na finančnem polju, katere moremo skupno označiti z eno besedo »inflacija«. Ta je imela za posledico zvišanje dohodkov, kar pa je bilo takoj izravnano z istočasnim in v enaki ali pa še večji meri nastalim dvigom cen. Četudi so se temu pojavu vlade v državah, kjer so imele na njem vpliv ljudske množice, upirale, vendar je ta pojav nastopil neizbežno, v kolikor ga niso omejevali drugi ukrepi, katerih učinek je bil nasproten. Vendar pa je bil na ta način dosežen prvotni namen: zvečati proizvodnjo, s tem zmanjšati nezaposlenost in postaviti celotno narodno gospodarstvo na širšo in močnejšo podlago.

Drug način pa je sledil iz drugih predpostavk. Zastoj v zasebnem gospodarstvu je nastopil radi nemožnosti, da se sredstva, ki stoje na razpolago, dobičkanosno vložijo v gospodarstvo. Nevarnost izgub je bila radi stalno padajočih cen tako velika, da noben zasebni podjetnik ni hotel tvegati svojega premoženja za pridobitno udejstvovanje. Taka razpoložljiva sredstva so se umaknila v bančne zavode, ki so njih lastnikom, vsaj po njihovem sub-

jektivnem mišljenju, jamčila dohodek v obliki obresti. Mnogokrat to niso bili domači denarni zavodi, ampak so se kapitali selili v tujino. Češkoslovaško-jugoslovanska trgovinska zbornica je poročala, da se je v nekaj letih krize izselilo iz teh držav kapitala za 52 milijard dinarjev in iskalo varnega zavetja v tujih denarnih zavodih. Ta pojav ni bil naša posebnost, ker smo mogli isto opaziti ob istem času tudi drugje.

Tam pa, kjer so se ti kapitali ustavili, ali pa v primeru, če je država z ostrimi ukrepi onemogočila beg kapitala v inozemstvo, n. pr. Nemčija, ki je za tihotapstvo deviz postavila smrtno kazen; tu je bila dana možnost, da je na mesto zasebnega gospodarstva stopila država, ki je lastnikom denarnih sredstev nudila nagrado v obliki obresti. Te so bile nekoliko večje kakor obresti pri denarnih zavodih, ki so bili prenapolnjeni z denarnimi sredstvi.

Tako je sedaj država stopila na mesto zasebnih podjetnikov. Seveda je morala država izvrševati samo taka dela, pri katerih ni bilo mogoče doseči nobenih dobičkov, ker za to je bil tukaj zasebni kapital, ki je skrbno čuval vsa ona področja, kjer se je kljub krizi moglo še kaj zaslužiti. Državi so tedaj ostala samo tako imenovana javna dela in oboroževanje, vse samo stvari, ki ne prinašajo ničesar, stanejo pa ogromno.

Pri izvrševanju teh del se je država vedno bolj zadolževala, državni dolgovi so rastle. Videti konec tega delovanja ni težko. Državni dolgovi v vseh državah naraščajo s tako naglico in so že dosegli tako ogromne številke, da je vsakemu človeku jasno, da države teh dolgov ne bodo nikdar mogle plačati. Nekatere države, n. pr. Francija in Anglija so te dolgove že spremenile v t. zv. večne rente, dolgove, ki se ne bodo nikdar plačali, ki pa dona-

šajo lastnikom državnih papirjev stalen dohodek, za državo pa predstavljajo stalno breme. Kako daleč se more v tem priti, nam kaže slučaj Italije, ki mora na odplačevanje državnih dolgov dati skoro ves donos vseh davkov, o katerih je splošno znano, da so zelo veliki, ter si mora za kritje rednih izdatkov sproti izposojati.

Na ta način je skušala rešiti krizo Nemčija pod nacional-socialističnim režimom. Kdor zasleduje številke o naraščanju produkcije, o tempu oboroževanja, predvsem pa o nazadovanju brezposelnosti, ta se mora z začudenjem vprašati, odkod v svetovni vojni premagani in z reparacijami izmzgavani Nemčiji naenkrat toliko sredstev za povzdigo njenega gospodarstva. Ljudska predstava o financiranju narodnega gospodarstva je misel, da je za to treba denarja. Ljudje namreč mislijo, da kakor je posamezniku potreben denar, če si hoče n. pr. postaviti hišo, da je tako ta denar potreben tudi celoti, katero predstavlja država oziroma narodno gospodarstvo. Vendar je to velika zmeta. Za zgraditev hiš, železnic, cest, za oboroževanje in za vse drugo ni treba denarja, ker vse te stvari se ne grade iz denarja. Nihče od nas še ni videl hiše iz denarja. Za vse te stvari je treba železa, opeke, cementa, lesa itd., predvsem pa delovnih rok, ki vse to naredi. Radi tega je treba za doseg uspeha vse to le organizirati. Denar, ozir. denarno gospodarstvo je le eno od možnih sredstev za doseg tega cilja. V dobi gospodarske krize pa je vsega tega dovolj, predvsem je v izobilici delovnih rok, brezposelnih delavcev, ter je radi tega samo vprašanje razumne organizacije, kako postopati, da se ta gospodarski stroj, ki se je iz kateregakoli vzroka ustavil, premakne z mesta. Treba je torej samo zadostne energije, da se to doseže. V tej smeri so bili narejeni poskusi v dveh državah: v Ameriki in Nemčiji.

Nemčija je prevzela na sebe nalogo, da stopi na ono mesto, kjer je odpovedalo zasebno gospodarstvo. Storila je to na ta način, da si je sredstva, ki so se brezdelna zbirala v denarnih zavodih, izposodila in začela z njimi znova organizirati gospodarstvo. Številke, ki so nam na podlagi angleških ocen na razpolago (Nemčija je z l. 1934. prenehala objavljati podatke o svojem državnem gospodarstvu, t. j. o proračunu in stanju državnih dolgov), nam kažejo to-le sliko:

	državni izdatki skupno	za oboroževanje
l. 1933-34	5.298 milj. RM	749 milj. RM
l. 1936-37	18.600 milj. RM	12.450 milj. RM
l. 1937-38	22.000 milj. RM	15.000 milj. RM

Državni dolgovi pa so narastli:

	l. 1933	januar 1937
dolgoročni	7.000 milj. RM	15.000 milj. RM
kratkoročni	1.900 milj. RM	20.000 milj. RM
skupno	8.900 milj. RM	35.000 milj. RM

Nacionalsoc. režim v Nemčiji je v prvih dveh letih svoje vlade naredil dvakrat več dolgov, kakor jih je naredila weimarska republika (od l. 1918 do l. 1933) za 15 let svojega obstoja.

Da je bila mogoča tvorba tako velikih sredstev, (ker kapital ne predstavlja nič drugega, kakor del narodne proizvodnje, ki se ne konsumira, ampak služi za izdelavo strojev, poslopij itd., t. j. produkcijskih sredstev), je bilo potrebno, da se zmanjša konsum, ali kakor se navadno reče, potrebno je bilo zategniti pasove, kar se je v Nemčiji zgodilo z zmanjšanjem mezd, podražitvijo blaga v prodaji, z zvišanjem obdavčenja in podobno. Tako je Nemčija zadnja leta dobila sredstva za gospodarski polet. Seveda ta polet ni služil dviganju blagostanja nemškega ljudstva, ampak drugim ciljem.

Osnovne črte nemškega gospodarstva so ostale nedotaknjene. Kljub zmagi nacional-socialistične stranke, ki je v dobi svojega razvijanja agitirala z najradikalnejšimi socialnimi gesli (zrušitev obrestnega tlačanstva, osvoboditev delavskega razreda itd.), je ostalo v bistvu vse pri

Japonske deklce se priučujejo poklicu bolniških sester.

starem. Zasebno gospodarstvo s svojim pridobitnim, dobičkarškim stremljenjem je ostalo vodilni princip nemškega gospodarstva. Za doseg cilja zasebnega dobičkarškega gospodarstva je potrebno, da se ne razdeli v obliki mezd med delovno ljudstvo vsega dohodka narodnega gospodarstva, ampak da se en del v obliki dobička zadrži. Radi tega tudi ni mogoče prodati vsega blaga, ki je bilo proizvedeno. To blago je treba torej prodati na tujih trgih. To povzroča v gospodarstvih, organiziranih na principu privatnega podjetništva, stalen tlak za prodor na tuje trge, kar se politično izraža v obliki imperijalizma, t. j. težnje za osvojenjem novih ozemelj.

Za doseg tega cilja pa je potrebno razpolagati z dobro oboroženo močjo. Zato je Nemčija začela močno oboroževati svojo armado. Oboroževanje je pa ravno eno od onih načinov gospodarskega udejstvovanja države, ki pri podjetnikih ne zadene na noben odpor, ampak nasprotno na veliko zadovoljstvo. Tako proizvedeno blago (orožje) ne pride namreč na trg, ne dela konkurence zasebnim podjetnikom. Z oboroževanjem, vzdrževanjem velike redne in izredne armade (milice), izvrševanjem javnih del, katerih gospodarska vrednost je v mnogih primerih zelo dvomljiva, je Nemčija dosegla zmanjšanje nezaposlenosti. Če je imela Nemčija ob nastopu hitlerjevskega režima šest milijonov brezposelnih, danes pa po uradnih statistikah, ki so mogoče malo olupšane, samo 300.000, je to uspeh tudi v primeru, da upoštevamo, da je v redni vojski 800.000 ljudi, v drugih vojaških formacijah cca 500.000 ljudi, v koncentracijskih taboriščih 100.000 ljudi in da je približno enako število ljudi bilo prisiljeno pobegniti.

Ta uspeh bi bil popolen, če ne bi obenem tudi določal poti, kamor razvoj neizbežno vodi Nemčijo. Vzdrževanje takega vojnega aparata, stalno izpopolnjevanje oboroževanja, izvrševanje vedno novih javnih del, ki državi ne prinašajo nobenih dohodkov, ampak je še njih vzdrževanje zvezano z vedno večjimi stroški, vse to povzroča na eni strani vedno rastoče dolgove države, na drugi pa vedno večjo napetost proti svoji okolici.

Vsakemu je jasno, da stalno zadolževanje ne more iti večno, da bo nekoč nastopil trenutek, ko se bo ta finančna zgradba sesula, ko država ne bo več mogla izvrševati svojih obveznosti. Tedaj bo neizbežno nastopil gospodarski razkroj in z njim zvezane socialne spremembe.

Druga možnost je seveda še bližja in mnogo nevarnejša. Prva možnost je omejena na eno državo. Stalni pritisk, ki ga izvaja privatno gospodarstvo na državno politiko, povzroča vedno večje oboroževanje. Ogromne žrtve, ki so s tem zvezane, pa morajo roditi uspeh le tedaj, kadar se to orožje začne uporabljati. Finančna stavba, o kateri smo govorili, se more obvarovati pred propadom le na ta način, da se tako investirana sredstva začnô uporabljati. Z drugimi besedami, začeti in izpeljati vojno do zmagovitega konca. Vsa proizvodnja in mnogo človeških življenj bo sicer izginilo v ognju, toda v slučaju

zmage bo podjetje prineslo ogromne dobičke. Tako vsaj Nemčija računa.

Če se pa bo uračunala, tedaj bodo z režimom, ki bo to vojno vodil, propadli tudi dolgoví. L. 1918. je propadla cesarska Nemčija in z njo cesarski dolgoví. Novi Nemčiji pa so se pokazale nove možnosti, delati nove dolgove in to finančno igro začeti znova. Zmagovalke pa, ki so prav radi njihove nove zmage morale obdržati svoje obveze, so vstopile v novo obdobje, obtežene s starimi dolgoví, ki so se z vojno še povečali.

Ta igra se bo nadaljevala, dokler ne bo človeštvo spoznalo, da je njegova rešitev samo v sodelovanju, v izločitvi vseh zasebnih interesov in to predvsem v gospodarstvu. Ko bo zavladal namesto sedanjega zasebnega dobičarskega gospodarstva, red blagostanja, red socialističnega gospodarstva in socialistične družbe. J. G.

KNJIGE IN KNJIŽNICE

SLEHERNI DELAVSKI KRAJ NAJ PROSLAVI IVANA CANKARJA!

11. decembra 1918 je umrl Ivan Cankar. Dvajset let je torej letos, odkar ne živi več telesno med nami. Ob dvajsetletnici je dolžnost nas vseh, naših društev »Vzajemnosti«, da s prosvetnimi prireditvami oživimo njegovo delo, njegovega duhá, da bo njegova beseda še bolj živo med nami kraljevala.

Glavni odbor »Vzajemnosti« bo poslal na vsa društva potrebna navodila in gradivo: predavanje, razne citate iz njegovih del, nasvete za uprizoritev njegovih dram i. dr. Različna društva imajo različne moči na razpolago. Po teh močeh naj vsako društvo organizira čim lepšo prireditev. Torej poleg splošnih navodil delajte po svojih domislekih, po svoji fantaziji, pokažite pri tem največji idealizem, napravite vse, kolikor mogoče lepo in popolno morete!

Ves oktober in november sta vam na razpolago. V tem času se posvetite pripravi Cankarjeve proslave!

RAZSTAVA SLOVENSKE KNJIGE

V dnevih 2. do 12. oktobra je bila v Ljubljani razstava slovenskih knjig, ki so izšle doma in za mejami od 1918. do 1938. leta. Razstavo je uredilo društvo slovenskih književnikov prav skrbno. Pokazala je visoko književno kulturo Slovencev. Mnogo dobrega je med izišlimi knjigami, precej pa tudi nekoristnega in deloma škodljivega. Katolicizem prevladuje v mnogo panogah znanstvene ali poučne književnosti. Socialistična literatura je izšla skoro izključno samo v založbi Cankarjeve družbe in »Svobode«. Razstava kliče po razširjenju, po povečanju izdajanja naših knjig.

V knjižici, ki jo je društvo književnikov izdalo za razstavo, je Oton Župančič napisal te-le uvodne besede:

»Kadar segam na polico po starih knjigah, da bi se zatopil vanje, ne vprašujem, kakšne 'izme' so reševale, temveč kako so odreševale človeka: koliko je v njih srca in duha, resnice in modrosti, ljubezni, lepote in luči. Samo to je sol, ki daje našemu delu nekaj trajnosti, samo to

stvarnost, vredna pisateljevega navora. Tudi pričujoče knjige bodo nekoč stare: takrat bodo našle pri bralcu bodočnosti toliko milosti in spoštovanja, kolikor bo v njih te stvarnosti in te soli.«

Da bo izšlo kolikor mogoče veliko takih knjig, bo treba skrbeti v bodoče.

LJUBA PRENNER: ŽIVLJENJE ZA HRBTOM

(Knjižna ocena)

Še precej obširna povest nam hoče prikazati življenje v Podgorici, manjšem, čednem, a dolgočasnem mestecu, ... življenje tistih nekaj prebivalcev, ki so jih zanesle tja po večini razmere in lov za kruhom, in ki se jim je, ko so padli v tujo jim sredino, zdelo marsikaj smešno, pa so se kmalu vsega privadili: ljudi, okolja in prilik, ter postali še sami takšni, kakršni so drugi. Zanima jih vsak in vse v mestu. — Še so taki kraji! Še so ... in mnogo jih je! Poznam jih.

Težko se znajdeš v njih. Nič ne veš, kaj bi počel, kam bi šel in s kom. Mnogi so baš iz dolgočasje stalni obiskovalci postaje. Iz dneva v dan čakajo, bo-li izstopilo tu pri njih kako novo bitje, ... ali bo izstopilo, ali bodo vsi obrazi, kukajoči skozi okno vozov in opazujoči prijazno mestece spet izginili kot so prišli. ... Da, kako novo bitje, ki bi prineslo v mrtvo enoličnost vsaj malo spremembe, ... ki bi dalo večernim družbam snovi za dolge pogovore in uganjanja, — dokler se ne bi izvedelo vse o njem, ... dokler ne bi padlo z njega zadnje zagrinjalo in ne bi stalo pred njimi golo in brez vsake skrivnostne gloriole, ... dokler ne bi kar tako mimogrede postalo del njih samih...

Mnogo podrobnosti, mnogo opisov je živih in močnih, — pa bi jih bilo nemara še več, da se ni pisateljica marsikje po nepotrebnem spustila v predolgo besedičenje, ki daje vtis prisiljenega, ... ki je vsekakor v korist obširnosti knjige, a ne njeni notranji vrednosti. — Zašel bi mnogo predaleč, če bi hotel natančneje opisovati, kje in kdaj, ... na katerih mestih me je ta, bi skoro rekel razvada, motila, ... me — da bom odkrit — dolgočasila.

Povest ne obravnava nobenega globjega zapletaja, ... ni nikakšna življenjska drama ali kaj sličnega. Tistih par močnejših trenutkov, je za ponazoritev podgoriških razmer prav tako potrebnih kot vse drugo. Povest ... Prav za prav niti ni povest, marveč bolj ali manj uspela reportaža iz tistih družbenih krogov, ki niso nastali hoté, ampak le napol hoté in pol pod silo razmer, ... reportaža o nekaki

»jari gospodi«, ki je o njej v našem slovstvu precej poskusov. Precej... in vendar malo!

Število nastopajočih je precejšnje. In vendar nisem med vsemi junaki našel nikogar, ki bi bil res junak, ... ki bi bil napravil name globji vtis. Kdaj in kdaj dobi kateri simpatično potezo, jo izgubi... in mogoče spet dobi, — ostro jasno, živo izklesan pa ni nobeden! Ni v Podgorici nikogar, prav nikogar, ki bi bil vreden takšnega orisa?... Doktorja Povodna, za katerega čitatelj vsaj v začetku veruje, da mu je namenjena večja, pomembnejša vloga, izgubimo kaj kmalu z vida, — Berta Dolinarjeva ter Leben prineseta za spoznanje več življenja, toda še vse premalo, da bi mogla bralca prikleniti nase, — Karli je pravi slabič...

Par oseb nosi čudna imena: Gobeždar, Gobec... Je to le slučajno, ... ali naj bo svojevrstna karakterizacija? — Menim pa, da ni bilo potrebno, kakor tudi marsikatera druga robotost ne... Sploh se zdi, da je spis, kar se tiče sloga kakor z jezikovne strani, mnogo premalo opiljen.

Širši krog bralcev, ki mu je knjiga namenjena, bo imenoval »dobro« ono povest, ki mu je umela pričarati dejanje, kraj, osebe, ... sploh vse, kar opisuje tako živo in s tisto elementarno silo, da ne more dati knjige iz rok prej, preden je ni »v eni sapi« prečital do konca. Maksim Gorki celo trdi, da bi bilo treba pisati tako, da bi čitatelj na isti način, v isti obliki, v isti meri, z istim zanosom dojemal osebe, kakor jih vidi ali kakor si jih zamišlja pisatelj. Temu so kos le redki, — ostali znajo napraviti spis zanimiv na druge načine. Najprivlačnejši so pač novi načini podajanja, ... nove literarne oblike. — Toda nekaj je gotovo: Vsaka stvar postane dolgočasna, če jo kdo vé iz kakšnih razlogov, ozirov ali namenov preveč raztegnemo. Naj nikor ne velja tudi za pisatelje, kar pravijo, da velja za ribiče, namreč: da nekateri ribiči lové zaradi športa, drugi iz dolgočasja, tretji iz strasti, četrti spet zaradi živcev, ... a mnogi tudi, da bi kaj ujeli...!!

R.

Tožba francoskega pisatelja Andréa Gide-a v Zagrebu.

Po nekem beograjskem odvetniku sta francoski pisatelj André Gide (izgovori: Žid) in pariška knjigarna Gallimard vložila tožbo proti upravništvu katoliške založbe »Mosk« (Moderna socialna kritika) in proti nadškofovski tiskarni v Zagrebu, ker je lani založba »Mosk« izdala v prevodu znano delo Andréa Gide-a »Vrnitev iz Sovjetske Rusije« brez dovoljenja pisatelja in izdajatelja. (Priobčeval jo je prav tako »Slovenec«.) Tožba tudi navaja, da je v nedovoljenem prevodu mnogo podnaslovov, ki jih v originalu sploh ni, in da so nekateri odstavki podčrtani kot posebno važni, kar tudi ni v originalu. Tožitelja zahtevata strogo kazen. V imenu pisatelja zahteva beograjski odvetnik odškodnino v znesku din 4250, za stroške pa din 1275. Dalje zahteva, naj se obsodba na stroške obsojencev objavi v »Novostih« in »Jutarnjem listu« v Zagrebu ter v beograjski »Politiki«.

Pisateljski poklic

Iz neobjavljenih pisem Maksima Gorkega pisateljema Ivanovu in Fedinu je priobčil mesečnik »Internationale Literatur — Deutsche

IZ VZAJEMNOSTI

Kočevje. — Občni zbor tukajšnjega društva »Vzajemnosti« je bil 25. septembra t. l. Udeležba je bila zelo lepa. Debata najbolj stvarna. V odbor so bili izvoljeni po večini stari člani. Odbor se je konstituiral naslednje: Predsednik Jenko Peter, nam. Lavrič Jože; tajnik Dombi Aleksander, nam. Kosec Sonja; blagajnik Högler Jože, nam. Fundek Hilda; odborniki: Čuk Karol, Jagodič Alojzij, Rovan Anton, Turk Jože, Arko Angela, Levstek Anton; revizorji: Remec Ivan, Jurkovič Andrej, Högler Franc.

Jesenice. — Ustanovitev delavskega kulturnega društva »Vzajemnosti« na Jesenicah je bila po bankski upravi Dravske banovine prepovedana. Prepoved se sklicuje na čl. 4 zakona o društvih in shodih in navaja kot razlog, da ni nobenega jamstva,

da ne bi društvo delovalo proti obstoječemu družabnemu in državnemu redu.

Tezno pri Mariboru. — »Vzajemnost« je priredila 28. septembra t. l. na Tezmem predavanje o ženskem vprašanju. Tajnik društva s. Vešligaj ml. je otvoril predavanje. Obisk je bil dober. Navzoči so z velikim zanimanjem sledili predavanju.

Senovo pri Rajhenburgu. — Dramatski odsek »Vzajemnosti« je 3. septembra 1938 vprizoril Golarjevo igro v treh dejanjih »Vdova Rošlinka«. Vsi igralci so svoje vloge zelo dobro podali. Gledalci so jim z burnim ploskanjem dali priznanje. Tudi pri tej igri je sodelovala delavska godba, da je prireditev poživila. Obisk je bil zadovoljiv. Dne 18. septembra je društvo priredilo delavski pevski koncert v šolski dvorani na Senovem. Sodelovali so na koncertu poleg domače delavske godbe pevci delavskega kulturnega društva »Naprej« iz Zagorja.

Lepo in dobro
ohranjeno perilo,

če vzameš vedno
SCHICHTovo
TERPENTINOVNO MILO

...in za namakanje ženske hvalo

Blätter« v svoji septemberski številki nekaj njegovih misli. Na vprašanje: Ima tudi lahka, enostavna, negenijalna literatura pravico do življenja? odgovarja Gorki takole: »Tudi negenijalna literatura je potrebna. To je ona, ki jo čitaš, ne da bi moral pri tem napenjati možgane, in ki čitatelja poučuje. So griči in planine, ... toda na Kazbek in Elbrus ne pleza vsak! Zato čitajo pravilno pisanega Zolaja več nego Balzaca... in sladkega Dandeta več kakor resnega Zolaja. Vse se giblje — na žalost! — v smer najmanjšega odpora, to dokazujejo že korenine na kamenitih tleh rastočih dreves. Tudi čitatelj daje prednost tej smeri. Šele v zadnjem času je začela ljudstvu ugajati smer večjega odpora...« — Na Fedinovo vprašanje: Kako naj pišemo?, je Gorki odgovoril: »Tolstoj? — Njegova »preprostost« je bila — to veste — plod težkega in trdovratnega dela. Plastičnost, slikovitost njegovega sloga nista v resnici prav nič »preprosti«! »Preprost« je še en mučenik besede: Flaubert... Po mojem mnenju bi moralo imeti vaše vprašanje to-le obliko: Kako naj pišem, da bo vsak, prav vsak človek, preprost ali izobražen, razumel, videl in dojel osebe, ki jih opisujem, tako in v isti meri, kakor jih razumem, vidim in občutim jaz? — Tu leži zame jedro in skrivnost stvari!«

Poleg pevskih in glasbenih točk sta bili na koncertu izvajani dramski sceni »Zagovor«, ki ga je podala s. Jurakova Vika in pa »Poslednje pismo«, ki ga je recitirala s. Labohar Angela. S to prireditvijo je doseglo društvo velik moralni uspeh.

Sv. Lovrenc na Pohorju. — Diletantje naše »Vzajemnosti« so 18. septembra t. l. popoldne vprizorili v dvorani »pri Jelenu« veseloigro »Miciki je treba moža«. Igralci so se prvič predstavili na odru in so se prav dobro odrezali kljub vsem težkočam, ki nastanejo pri študiranju iger. Obisk je bil nad vse pričakovanje zelo velik in je bila dvorana dosti premajhna, da bi lahko vsi, ki so prišli, gledali igro v dvorani. Pri predstavi je bil navzoč sam avtor g. Vinko Korže, ki je pohvalil tudi igralce posameznih vlog. Gledalci so pa vprizoritev odobraval s ploskanjem.

Kako te vabi, da bi
vgriznil, kaj?!

Trbovlje. — Dramski odsek »Vzajemnosti« je vprizoril dne 25. septembra ob pol 4. uri pop. veseligr v 3 dejanjih »Charlejeva tetka« v dvorani »Delavskega doma«. Diletantje so tudi topot jako zadovoljili občinstvo.

Litija. — Društvo »Vzajemnost« je prireidlo 2. oktobra t. l. v gostilni g. Sribarja (»Pošta«) vinsko trgatav. Za prijetno in veselo zabavo so poskrbele viničarke in viničarji. Obisk je bil dober.

T O I N O N O

Italijanski stroški v Španiji: 17 milijard! Diplomatski dopisnik »Daily Herald« je objavil bilanco sredstev in vojnih sil, ki jih je italijanska vlada poslala, oziroma potrošila za špansko državljansko vojno. Iz bilance je razvidno, da je vlada podprla generala Franca od začetka vojne do konca junija 1938 s 17 milijardami lir — in sicer: v letu 1936 s 4,5, v letu 1937 z 9 in v prvih šestih mesecih tega leta s 3,5 milijardami. Tudi je v juliju in avgustu tega leta odšlo v Španijo 30.000 italijanskih legionarjev. Skupno število italijanskih dobrovolčev cenil dopisnik »Daily Herald« sedaj na 70.000, medtem ko je nemških ba je le 8000.

Židovski koncentracijski tabor v Švici. Pri Diepoldsau je uredila švicarska vlada v dveh zapuščenih tovarniških poslopih zasilna stanovanja za može, žene in otroke, ki so brez dokumentov pobegnili iz Avstrije in Nemčije na švicarsko ozemlje. To je menda prvi koncentracijski tabor, ki svojim — po večini židovskim prebivalcem — ne vzbuja nikakega strahu. Najstarejša stanovalka taborišča je 74 letna žena, ki jo je sin na ramenih prenesel čez reko Ren. Tri dolge ure se je moral boriti z

močnim tokom, da je dosegel drugo obalo. Najmlajši član pisane družbe pa je sinček nekdanjega dunajskega draguljarja, ki mu je komaj 7 mesecev. Ljubljenca vseh sta mlada zakonca: ona v 16., on v 17. letu. Poročila sta se dva dni pred begom in nameravata odpotovati v Palestino, — če bo sreča mila! Sedem zdravnikov — tudi židov — skrbi za zdravje taboriščnikov. Uprava, vzdrževanje reda, — vse je v rokah stanovalecev samih. — le pred vrati patroljira švicarska straža... pa le beguncem v varstvo, ne za pretnjo!

Nova petrolejska polja v SSSR. Nedaleč od mesta Bugurustan v guberniji Samara so odkrili nova, zelo bogata petrolejska polja. Z vrtnanjem in izkoriščanjem nameravajo pričeti šele v prihodnji pomladi.

220.000 hektarjev nove zemlje. Leta in leta že izsušujejo veliko Zuidersko jezero na Nizozemskem. Delo se sedaj polagoma bliža kraju. Država bo s svojo velikopotezno akcijo pridobila najmanj 220.000 ha najrodovitnejše zemlje, jo naselila ter dala delo in zaslužek kakim 300.000 ljudem. Pridobljena »nova zemlja« bo znašala 7 odst. celokupne in 10 odst. obdelane površine Nizozemske.

D R O B N E

V številu telefonskih aparatov so na prvem mestu Zedinjene države (13,7 na 100 prebivalcev), Francija je na trinajstem mestu (3,4). Od mest ima največ telefonskih naročnikov New York, za njim pridejo London, Čikago, Berlin, Pariz.

V litru vode Atlantskega oceana so našli 25.000 živih bitij, v vodi iz globine 100 m 2700, iz globine 200 m 725, a iz globine 500 m le 15 organizmov.

70 kg težak in normalno razvit človek ima približno 30 kg mišic.

Bujna domišljija je dvignila morske valove v višino 30 m. Natančna merjenja in proučavanja v zadnjih letih pa pravijo, da dosežejo valovi — in to v južnih morjih med najhujšimi nevihtami — le višino 16 m. V Indijskem oceanu je najvišji val meril 11 m, v Atlantskem 8, a v Sredozemskem morju le 6 m.

Da prestruji vsa naša kri skozi srce, ni potrebnih več kot 23 sek. Tako si lahko pojasnimo izredno hitro delovanje strupov.

Mrzlotni tečaj se na zemlji nikakor ne ujema s severnim niti z južnim tečajem. Kakor so ugotovili raziskovalci, leži najmrzlejša točka v vzhodni Sibiriji in sicer pri mestu Oi Mikonu, kjer imajo pozimi do 85° C mraza. Če bi v Oi Mikonu zlili v zimskem času iz vedra vodo, bi vodni curek zmrznil preden bi dosegel tla. Navadnih toplomerov tamkaj sploh ne poznajo, ker bi se živosrebrni steber v cevki strdil. Na severnem tečaju pade temperatura redko do 40° pod ničlo in zelo pogosto ni tam pozimi nič hladneje kakor na evropski celni. Zelo nizke temperature so merili tudi v kraju Verhojansk v Sibiriji.

Najboljše domače zdravilo proti jetiki. V kotičku sodružic »Delavske politike« smo čitali sledeče vrstice, ki jih radi važnosti tu ponatiskujemo. Upamo, da s tem marsikomu ugodimo: Osnovne pojme o jetiki pozna danes že skoraj vsak človek. Večinoma vsi že vedo, da je jetika nalezljiva bolezen, da prenaša jetiko bacil, glivica, ki je s prostim očesom ne moremo videti, da je jetika sicer ozdravljiva bolezen, a nad vse zahrbtna. Prav zato je pa pri jetiki potrebna največja opreznost. Ako traja prehlajenje, katar ali gripa več kakor običajno, ako se potem dotični kar ne more popraviti, ako je vedno truden, brez teka, če začne naglo hujšati, če se ponoči potí, potem lahko vedno sumimo na jetiko. V takem slučaju je treba vedno takoj začeti z zdravljenjem. — Kakor za vsako bolezen, nam je tudi za jetiko dala narava dobro sredstvo, ki ga, žal, ljudje vse premalo poznajo in upoštevajo. Meni ga je povedal pred mnogimi leti star, dober zdravnik in mi rekel, naj vedno in povsod opozorim ljudi na to imenitno domače zdravilo, ki se je še v vsakem slučaju uspešno izkazalo. To sredstvo je vrtni žajbelj (žavbelj), ki ga naše gospodinje dobro poznajo in ga imajo marsikje po vrtovih. Kdor količkaj čuti, da pri njem v pljučih ne utegne biti vse v redu, pa tudi tisti, pri katerem je bolezen že v znatnejši meri napredovala, naj se zateče k žajbelju. Žajbelj raste na vrtovih kot majhen grmiček, spoznamo ga po značilnem duhu in po sivih kosmatih listih. Žajbelj lahko uporabljamo svež ali pa posušen, ki je ravno tako učinkovit. Pest žajbelja skuham na četrtinki ali pol litru mleka, pusti približno četrt ure vreti, nato odstavi, precedi in spij še toplega. Okus je sicer grenak, a ni zopern in se ga človek hitro privadi. Kdor začne z žajbeljem in ga pije vsak dan vsaj enkrat, bo že po nekaj dnevih čutil blagodejni učinek. Kašelj bo prenehal, potenje se bo ustavilo in kmalu se bo povrnil dober tek, kajti grenki žajbelj imenitno izčisti želodec. Kdor ne verjame, naj le poskusi. Prav tako je žajbelj imenitno zdravilo za vse bolezní grla in pozdravi vsako vnetje. Učinkovit je pa samo žajbelj, ki ga skuhamo na mleku. Če ga skuhamo na vodi, je zelo grenak in neprijetnega okusa, pa tudi nima istega učinka. Pač pa lahko skuhamo žajbelj na vodi in izpiramo ustno votlino, če nam je zobozdravnik izdrl zob, če se kaj gnoji itd. Zatorej, gospodinje, sadite mnogo žajbelja, nasušite si ga in pomagajte drugim z njim